

**Державний вищий навчальний заклад
“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”**

Кафедра фізики і методики викладання

**ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Статистична фізика і термодинаміка

Спеціальність 104 - Фізика і астрономія

Фізико-технічний факультет

Івано-Франківськ – 2019

**Навчальна програма курсу - Статистична фізика і термодинаміка
за спеціальністю 104 – Фізика і астрономія „___” _____ 2019 р. – 10 с.**

Розробник: Кланічка В.М. В, професор

**Наавчальна програма затверджена на засіданні кафедри фізики і
методики викладання, протокол від “___” _____ 20__ р. № ___**

Завідувач кафедри _____ (доц. Ліщинський І.М.)

“___” _____ 20__ р.

Схвалено методичною комісією факультету.

Протокол від “___” _____ 20__ р. № ___

Голова _____ (проф. Яцура М.М.)

“___” _____ 20__ р.

Пояснювальна записка до навчальної програми курсу «Статистична фізика і термодинаміка»

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання дисципліни:

Вивчення основних законів термодинаміки рівноважних процесів, термодинамічних властивостей макроскопічних систем, основних експериментальних закономірностей, які лежать в основі законів термодинаміки, статистичних методів опису класичних і квантових макроскопічних систем, зв'язку законів термодинаміки і статистичних методів опису, а також формування у студентів знань і умінь, що дозволяють моделювати термодинамічні явища і проводити чисельні розрахунки відповідних фізичних величин.

Завдання вивчення дисципліни.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

Знати:

- базову термінологію, що належить до термодинамічних явищ, основні поняття, закони термодинаміки і статистичної механіки та їх математичний вираз;
- фундаментальні досліди, які лежать в основі законів термодинаміки;
- логіку побудови термодинаміки на основі фундаментальних дослідів;
- основні статистичні методи опису макроскопічних систем.

Вміти:

- розкрити роль статистичних закономірностей у природі, сформулювати основні завдання теорії електромагнетизму, встановити область застосовності електромагнітної теорії, описати її структурні елементи і поняття;
- розглянути основні експериментальні закономірності термодинамічних явищ, статистичні методи опису властивостей речовини, структуру і математичну форму основних рівнянь статистичної механіки і термодинаміки, особливості їх використання при описі різних явищ;
- розглянути основні методи експериментального і теоретичного дослідження термодинамічних явищ, використання термодинамічних явищ у сучасних технологіях;
- проаналізувати основні принципи моделювання термодинамічних явищ, встановити область застосовності цих моделей, розглянути способи обчислення фізичних величин, які характеризують явища;
- продемонструвати зв'язок фундаментальних дослідів із законами термодинаміки за допомогою відомих математичних методів;
- вирішувати задачі з даної дисципліни;
- моделювати термодинамічні явища і проводити чисельні розрахунки відповідних фізичних величин у загальноприйнятих системах одиниць.

Навчальна програма з курсу «Статистична фізика і термодинаміка»

Тема 1. Основні представлення статистичної фізики. Предмет статистичної фізики і термодинаміки. Макро і мікроопис, фазовий простір, статистичний ансамбль, статистична функція розподілу. Теорема Ліувіля, роль енергії в статистичній фізиці. Мікроканонічний розподіл Гіббса. Статистична вага, ентропія і температура макроскопічної системи.

Тема 2. Статистичне тлумачення законів термодинаміки. Ентропія системи як міра неупорядкованості. Другий закон термодинаміки для нерівноважних процесів, напрямок переходу енергії при контакті нерівноважних систем. Обчислення ентропії і температури ідеального газу за допомогою мікроканонічного розподілу.

Тема 3. Канонічний розподіл Гіббса. Функція канонічного розподілу Гіббса. Застосування канонічного розподілу Гіббса до класичного газу, розподіли Максвелла і Больцмана,

Тема 4. Термодинамічні функції та основні співвідношення термодинаміки. Термодинамічна рівновага, внутрішня енергія, кількість тепла і робота. Основна термодинамічна тотожність. Термодинамічні потенціали і співвідношення між термодинамічними похідними. Процеси стисливості, розширення і нагрівання. Адіабатичний процес, рівняння Пуасона.

Тема 5. Термодинамічні функції систем із змінним числом часток. Залежність термодинамічних величин від числа часток, хімічний потенціал. Рівновага у зовнішньому полі.

Тема 6. Статистична термодинаміка ідеальних і слабонеідеальних газів. Статистична сума і вільна енергія. Термодинамічні функції ідеального класичного газу. Парадокс Гіббса. Слабонеідеальний одноатомний газ - потенціал міжмолекулярної взаємодії, віріальний розклад. Інтерполяційне рівняння Ван-дер-Ваальса, інверсія коефіцієнта Джоуля -Томсона. Термодинамічна теорія збурення.

Тема 7. Статистична термодинаміка плазми. Термодинамічні функції класичної плазми в наближенні Дебая: наближення Дебая-Хюккеля, екранування Дебая, внутрішня і вільна енергія плазми, рівняння стану.

Тема 8. Рівновага фаз і критичні явища. Умови рівноваги фаз. Діаграми фазової рівноваги. Фазові переходи першого роду. Формула Клапейрона-Клаузіуса. Залежність тиску від температури уздовж кривої рівноваги рідина-

газ, тверда тіло-газ. Критична точка, умови стійкості критичного стану. Критичні параметри для рівняння стану Ван-дер-Ваальса.

Тема 9. Фазові переходи другого роду. Приклади і діаграми фазових переходів другого роду. Феромагнетик поблизу точки Кюрі: наближення самоузгодженого поля, модель Ізінга в наближенні Брегга-Вільямса, термодинамічна теорія Ландау. Критичні показники.

Тема 10. Статистична теорія квантових систем. Статистичний розподіл для квантових систем. Характеристичні температури. Статистична сума та інтеграл для одноатомного газу. Квантова теорія теплоємності ідеальних молекулярних газів: обертальні і коливні ступені вільності, обертальна теплоємність гетероядерних молекул, коливна теплоємність.

Тема 11. Квантові гази. Труднощі класичної статистики. Великий канонічний розподіл Гіббса. Тотожність часток і розподіли Фермі і Бозе. Термодинамічні функції ідеальних квантових газів. Умови виродження класичних властивостей газів. Критерії застосовності розподілу Максвелла-Больцмана. Вироджений електронний газ. Теплоємність Фермі-газу, теплоємність електронів металу й ізотопу гелія-три. Парамагнетизм вільних електронів металу. Одночасткова щільність енергетичних станів ферміонів, походження зонної структури. Вироджений Бозе-газ, конденсація. Термодинаміка рівноважного електромагнітного випромінювання. Реліктове випромінювання.

Тема 12. Статистична термодинаміка конденсованих середовищ. Тепловий рух атомів кристалу і проблема теплоємності. Модель Ейнштейна твердого тіла. Термодинаміка твердого тіла в наближенні Дебая, характеристична температура Дебая, достоїнства і недоліки моделі..

Тема 13. Флуктуації в макроскопічних системах. Дисперсія і відносні флуктуації. Флуктуації енергії різних термодинамічних систем. Принцип Больцмана і розподіл Гаусса. Флуктуації основних термодинамічних величин. Молекулярне розсіювання світла.

Тема 14. Основи нерівноважної термодинаміки. Локалька рівновага. Закони збереження. Потoki і термодинамічні сили. Лінійні закони. Співвідношення взаємності Онзагера. Перехресні ефекти.

Тема 15. Броунівський рух і випадкові процеси. Фізичні характеристики броунівського руху. Еволюція малої системи в термостаті. Випадкові стаціонарні марківські процеси. Рівняння Смолуховського. Рівняння Фоккера-Планка та його найпростіше застосування. Спектральні представлення в теорії випадкових процесів.

Тема 16. Кінетичні рівняння. Рівняння Боголюбова для нерівноважних функцій розподілу. Ієрархія масштабів часу і принципи скорочення опису в динамічній теорії Боголюбова. Кінетичне рівняння Боголюбова. Н-теорема. Мікроскопічна зворотність і макроскопічна незворотність. Кінетичне рівняння з релаксаційним членом і його напростіші застосування. Рівняння з самоузгодженим полем Власова. Лінеаризоване рівняння Власова. Плазмові коливання. Затухання Ландау. Коефіцієнти переносу.

Рекомендована література

Основна і додаткова література

1. Куни Ф.М. Статистическая физика и термодинамика М.: Наука, 1981
2. Ландау Л.Д., Лифшиц Е.М. Статистическая физика М.:Наука, 1976
3. Румер Ю.Б., Рывкин М.С. Термодинамика, статистическая физика и кинетика М.:Наука, 1977
4. Радущкевич Л.В. Курс статистической физики М.:Просвещение, 1966
5. Ноздрев В.Ф. Сенкевич А.А Курс статистической физики М.:Высш. школа, 1969
6. Гиббс Дж. В. Термодинамика. Статистическая динамика М.:Наука, 1982
7. Больцман Л. Лекции по теории газов М.: Гостехиздат, 1956
8. Боголюбов Н.Н. Проблемы динамической теории в статистической физике. Избр. труды К.: Наукова думка, 1970
9. Леонтович М.А. Введение в термодинамику. Статистическая физика М.:Наука, 1976
10. Хуанг К. Статистическая механика М.:Мир, 1967
11. Кубо Р. Статистическая механика М.: Мир, 1967
12. Уленбек Дж., Форд Дж. Лекции по статистической механике М.:Мир, 1965
13. Балеску Р. Равновесная и неравновесная статистическая механика. Т.2 М.:Мир, 1978
14. Базаров И.П. Термодинамика М.:Высш. школа, 1976
15. Радущкевич Л.В. Курс термодинамики М.:Просвещение, 1971
16. Де Гроот С., Мазур П Неравновесная термодинамика М.:Мир, 1967
17. Сборник задач по теоретической физике. Уч. Пособие для вузов М.:Высш. школа, 1972